

Hőskor vagy őskor?

Azok a csodálatos ötvenes évek...

Írogattam jó néhány cikket a *Könyvtárosba*, a *Könyvtári Levelezőlapba* a *Könyvtári Figyelőbe* a közművelődési könyvtárakról. (Meg is kaptam érte meg más írásaimért, – talán *Varga Ildikótól?* – a *pécsi íródeák* címet, amelyet azóta is könyvtárosi munkám talán legnagyobb elismerésének tartok.) Nyugodtan elmondhatom, minden „közművelődési” témakört érintő megszólalásomat valamilyen kényszer motiválta. Első, szakszervezeti könyvtárosi jelentkezéseimet apósom – néhai *Csorba Győző* – szeléd, de ellentmondást nem tűrő „javaslata” inspirálta: „Írjál, mert jól tudsz fogalmazni, és fontos, hogy innen Pécsről is jelenjen meg valami a szakmai lapokban!”; aztán *Gerő Gyula*, a *Könyvtáros* általam nagyon tisztelt szerkesztője kért kisebb-nagyobb városok könyvtáraitól „helyzetjelentést” tőlem vagy beszélgetéseket „rendelt” meg híres-neves baranyai emberekkel; a Pécsi Városi Könyvtárral kapcsolatban pedig évfordulók, a Megyei Könyvtárral történő összevonásról szóló rémhírek készítettek szólásra. Most sem jószántamból „beszélék”: ismét Gerő Gyula „szólít”, anélkül, szegény!, hogy tudna róla: a 3K 2001. szeptemberi számában megjelent *A (h)őskor könyvtárosai* c. írása késztet tiszteletteljes „böllenkedésre”.

Gerő Gyula nagyon jól érzi, sőt pontosabban fogalmazunk, ha azt írjuk, mint kutatója saját bőrén tapasztalja, hogy a magyar könyvtártörténet olyan fontos része, mint a közelmúlt – immár így is a múlt század! – közművelődési könyvtártörténete fehér foltokkal terhes. Elismeréssel látom igyekezetét, amely az adatok gyűjtésében hajtja, eredményeire odafigyelek, most is örömmel olvastam írását. Ha pontosan akarok fogalmazni: örömmel és meglepetéssel. És ha Gerő Gyula nem veszi zokon, s ha a 3K szerkesztői is jónak látják, a meglepődés után a legnagyobb tisztelet hangján, de kicsit „színesíteném” a képet, melyet ő felvázolt.

Az én olvasatomban Gerő Gyula 1949–1952 közötti történéseit összefoglaló beszéde – hiszen a szöveg eredetileg Kaposváron a 2001. júl. 18-án, a Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének VIII. országos tanácskozásán *hangzott* el – a következőket állítja:

- 1949–1952 a „modern magyar könyvtárügy” hőskora, melyben „több esemény történt, mint azt megelőzően és utána következően évtizedek alatt”;
- „a legrosszabb korban futotta legjobb formáját a magyar könyvtárügy, ezért a *hőskor* jelzőre nem csak a megszépítő időbeli távolsága miatt érdemes!”;
- kiváló vezetők és szakemberek jelennek meg a magyar könyvtárügyben – még ha kissé furcsa úton jutottak is el oda;
- végül, talán látva és (f)elismerve, hogy beszéde kissé „hímnikusra” sikerült, a végén megállapítja, hogy lehet bizony őskornak is nevezni ezt az időszakot a „fogaskerekbe hullott-hullajtott porszemek miatt, amelyekről szintén mondtam egyet s mászt.”

Én nem tudok az egész országra vonatkozó megállapításokat tenni, nem ismerek átfogó adatokat, tényeket, melyeket bár nem ismertem, adott becsületszavára természetesen elhiszek Gerő Gyulának. Csak a pécsi–baranyai helyzetet ismerem valamelyest. Mert olvastam, hallottam róla, s mert közvetlenül a bőrömön érzékelhettem a (h)őskor minden eredményét („eredményét”). Még 1972–1994 között is. (Ezen időközben dolgoztam közművelődési könyvtárban.) Ezért bátorodom néhány dolgot – nem szeretnék szerénytelen lenni, de nem találok hirtelen más szót – *kiegészítésként* Pécs–Baranyáról hozzátenni – némi képzavarral élve – a (h)őskor portréjához.

Nem szeretném, ha itt csak egy végeken dolgozó, „hagyományos” könyvtáros (ld. még „hagyományos mosópor”) szájából hangzana el a vélemény, van segítőt is, egy halom idézettel tudom megtámogatni mondandómat. Csorba Győzőt hívom segítségül abban, hogy „beszéljen róla”, milyen is volt ez a hőskorszak itt, Pécsen. Csorba Győző nemcsak költő, könyvtáros is volt, méghozzá éppen abban az időszakban, amelyikről Gerő Gyula szól, s bár – mint az idézetekből majd kiderül – nem kis szerepe volt abban, ami történt, a beszédben (legalábbis annak írott változatában) nem hangzik el a neve. Ezzel a kihagyással talán „leértékelődik” kicsit a költő könyvtárosi „oldala”, ennek ellenére természetesen jobbnak tartom tanúként megszólaltatni, mint ha én beszélnék. Hogy tudjuk, kiről is van szó, milyen könyvtárost citálok magam helyett, idemácsolom Bertók László Csorba bibliográfiájából (Pécs, Jelenkor K. – Városi Könyvtár, 1993.) a legszükségesebb adatokat. Tehát Csorba Győző, a könyvtáros:

„1943–1952 A Pécsi Városi Könyvtár vezetője. Közben [1943 és 1948. között, P. L.] több ízben városi közigazgatási feladatokat is ellát [...]

1952–1956 A Pécsi Városi Könyvtár örökébe lépő Baranya Megyei Könyvtár csoportvezetője [...]

1956–1976 A Baranya Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese nyugdíjba menetelig. 1957-ben, egy évig a könyvtár megbízott igazgatója.”

Bertók László a Könyvtáros 1977. 3. számában (140–146. p.) interjút készített az éppen hatvanéves, nyugdíj előtt álló könyvtárossal. Ennek bevezetőjében így ír:

„Csorba Győző [...] Harminchárom évvel ezelőtt városi könyvtárosként kezdte, ott volt a szocialista könyvtárügy bölcsőjénél, első lépésénél, s később úgyszólván minden könyvtári munkaterületen dolgozott. Hosszú ideig a Baranya Megyei Könyvtár igazgatóhelyetteseként formálta–segítette–irányította a megye tanács könyvtárainak munkáját. Sok mindennek tevékeny részese vagy tanúja volt, ami ma már történelem, amiről az utána következő könyvtárosnemzedékek keveset tudhatnak.”

A következő idézetek *A város oldalában* c. önéletrajzi interjúkötetből (kérdező *Csuhay István*, Pécs, Jelenkor K., 1991.) és a *Könyvtáros* 1986. 11. számából valók. (Az idézetek után a kötetcímet *A város* formában rövidítem, a *Könyvtáros* cikk esetében pedig az évszám és a szám megjelölését elhagyom.)

Néhány adalék ahhoz, hogy azért '49 előtt is volt élet

Nem vitatva, hogy hőskor *is* volt az 1949–1952 közötti időszak, azt azért tudni kell, hogy Pécsen nem 1949-ben kezdődött el a fellendülés. Voltak előzményei: nem véletlenül alakult olyan könyvtár a háború után, amelynek állománya a vidéki megyei könyvtárak közül a legjobbak közé tartozott. 1945 előtt volt egy nagyon

kiváló polgármestere a városnak: Esztergár Lajos. Ő tudta, milyen fontos a kultúra, nemcsak álmodott arról, hogy Pécs legyen a „magyar Athén”, hanem tett is valamit érte. És inentől beszéljen Csorba Győző.

„Pécsett 1902-ben megalakult egy közművelődési szervezet, de az első világháború táján az intézménynek a könyvtári része elhalt. Muzeológus volt az igazgató, és a könyvtárral nem nagyon törődött. Nem is működött a könyvtár, nem fogadott olvasókat, a könyvanyag el volt raktározva, és az olvasók elől jól eldugva őrizték. Senki még csak a közelébe sem férkőzhetett. Amikor aztán 1923-ban idekerült az egyetem Pozsonyból, a Pécsi Városi Könyvtár anyagát majdnem száz százalékig átszállították az Egyetemi Könyvtárba. Ez az anyag nagyrészt két hagyatékot jelentett. Az egyik Babits nagybátyjáié, az öreg Kelemen Mihályé, aki ezredorvos volt, a másik pedig egy pécsváradi bíróné – fura neve volt –, Szikray Odóé. Ez a két hagyaték porosodott az egyetemi könyvtárban, nem is bontották meg őket. Hozzájuk csatlakoztak a múzeum saját szerzeményei. Esztergár Lajosnak eszébe jutott, hogy ha a könyvtárat felújítja, ismét megnyitja (aminek a jogi alapja megvolt), akkor Weöres Sándort kinevezheti ennek vezetőjévé, és itt tarthatja a városban. Hozatott a törvényhatósági bizottsággal egy határozatot, hogy a könyvtárat pedig fel kell újítani. [...] Weöres Sándort ide neveztek ki vezetőnek. Akkor még nem igazgatónak hívták. Sanyi a város alkalmazottja lett. Persze, az első időben még nem működött a könyvtár. Sanyi vezetése abból állt, hogy volt neki egy hivatalsegédje meg egy nő alkalmazottja. Ezzel a munkatársával kellett az egyetemi könyvtárból kiválogatnia a város letétbe adott könyveit, és vásárolnia új könyveket. [...] Amíg a könyvtárban nem volt forgalom, 1943-ig, addig a Sanyi ezt a gyűjtőmunkát szorgalmasan csinálhatta. Szállíttatta ide a könyveket, vásárolt, építette a könyvtárat. De ahogy közeledett a könyvtár tényleges megnyitása, egyre jobban viszolygott tőle. A tetejébe meg is betegedett. [...] ... a hivatali elfoglaltságok nem voltak az ínyére. Az meg mégannyira sem, amikor jöttek az olvasók. »Kérünk egy szerelmes regényt, kérünk egy háborúsat, kérünk egy másmit...« Sanyinak ez már sok volt. Sanyi unta a »közszolgálatot«, és az első adandó alkalommal lemondott. 1943. október 1-jén nyitották meg a könyvtárat, és ő már november 1-jén nem bírta a kuncsaftokat. Engem javasolt utódjának, ő pedig végleg el is került innen.» [A város, 68. p.]

Így lett tehát Csorba Győző a Pécsi Városi Könyvtár igazgatója 1943-ban. Nagyon sok története van ebből az időszakból, közülük egyet emelek ki:

„'44. március 19-e, amikor a németek megszállták Magyarországot, egy vasárnapi nap volt. Az előtte való pénteken és szombaton mi Kopányi Györggyel Pesten voltunk, vásárolni a könyvtár részére, egy Múzeum körúti nagy antikváriumban. Emlékszem, rengeteg pénzt elköltöttünk az akkori viszonyokhoz képest. Összecszerűen talán nem hangzik olyan nagynak, de hát több tízezer pengőt. Szombat este gyanútlanul hazajöttünk, és mikor másnap fölbredtünk, akkor hőkentünk meg, hogy mi történt közben, míg mi ott jártunk. Az utolsó pillanatban tudtunk még abban a boltban vásárolni. A németek akkor már nyomultak befelé Pestre. Ennek mi nem láttuk nyomát, talán azért sem, mert szinte egész nap ott voltunk az antikváriumban. Ez egy olyan antikvárium volt, amelynek volt egy pincéje is, ott is ki volt építve egy polcos raktár a legkülönfélébb könyvekkel. Igen jó antikvárius volt a tulajdonosa. [...] Mivel én meg könyvtáros voltam, próbáltam egy kicsit furfangoskodni, hogy olcsóbban jussunk egy-egy ritka

könyvhöz. Mikor megtaláltam a Platón összezt, az első kiadást, ami bibliapapíron jelent meg, ezt én a közönséges könyvek közé kevertem. Ő viszont egyenként árasta a könyveket: 6 pengő, 8 pengő, 10 pengő. És amikor ezek között megtalálta a Platont, megállt egy rövid pillanatra, majd szemrebbenés nélkül folytatta: 120 pengő. Láttam, hogy hiába próbálok furfangoskodni, többet ért a könyvszakmához, mint én.” [A város, p. 104.]

Azt hiszem, a fenti idézetekből jól látszik, hogy 1949 előtt is csak-csak történt valami a pécsi könyvtári életben. Központi utasítások és törvények nélkül is. Történhetett, mert volt egy olyan polgármester, aki jó terveket álmodott, és jól választotta meg a kivitelhez a köz alkalmazottjait. Az idézet olvasása számomra minden esetben külön élvezet: az antikvár könyvvásárlás leírása gyönyörű képet ad a megszállott könyvtárosról, filozófról, költőről: körülötte „dúl a történelem”. Magyarország egyik legsötétebb időszaka, a német megszállás kezdődik, tankok, katonák vonulnak, a két művész-könyvtáros meg, mert könyvet vásárol-válogat, nem érzel semmit az egészből: „...mikor másnap fölébredtünk, akkor hökkentünk meg, hogy mi történt közben, míg mi ott jártunk.”

Annyit föltétlenül megállapíthatunk, hogy Pécsen nem akárhogyan és nem akárhogyan rakták le a Városi Könyvtár alapjait. 1949 előtt...

Mi volt a hőskorban?

Hogy 1949–1952 között hőskor volt-e, érdekes kérdés. Ahogyan haladok előre az írásban–emlékezésben, egyre jobban látom: mennyire érdekes. Hiszen mondhatjuk azt, biztosan hőskor is volt, mert könyvtárat addig soha vagy alig látott emberek hősie nekifeszüléssel csináltak *valamit*, eltelve a jobb jövőbe vagy „csak” a munkába vetett hittel. De hősök az őskorban is voltak. Attól az még nem biztosan hőskor... Nézzük, mit mond erről Csorba Győző:

„Hát ezek cifra idők voltak a könyvtárak számára is! A személyi kultusz virágjában volt. Itt Baranyában hozzájárult még a Tito-ügy is. **A könyvtárak feladatai közé tartozott a politika e két nagy területének ordítóan hazug szolgálata.** [Kiemelés tőlem. P. L.] A szerzeményezés ekkoriban szinte teljességgel központi, budapesti irányítású volt, a könyvkiadás száz százalékban a napi politikát követte, a nyugati újabb irodalomból szinte semmit nem fordítottak le, illetve adtak ki. Ennek az eredménye hamarosan az lett, hogy az olvasók egy része, elég tekintélyes része gyanakvóvá vált, s eljutottunk odáig, hogy új kiadású könyveket sokan nem voltak hajlandók elfogadni, s még az is megtörtént, hogy az olvasószolgálati könyvtárosnak esküjét kívánták, amikor egy-egy újnak látszó, mert esetleg újonnan kötött Jókai könyvet ajánlott, hogy nem hamisított-e a szöveg.

Akkortájt, 1952 körül részt vettem egy minisztériumi vizsgálaton Zala megyében a bizottság tagjaként. Többnyire Sallai Istvánnal, illetve Sebestyén Gézával, akik szintén a bizottság tagjai voltak, jártuk a megye városait és községeit. Tapasztalataink megdöbbentőek voltak. Egy alkalommal például megálltunk a falusi szövetkezeti bolt előtt, s feltűnt, hogy a boltból távozók mindegyikénél a kosár tetején egy-egy könyv vagy brosúra lapult. Szelíden megszólítottuk a vásárlók egyikét-másikat, s örömmel fejeztük ki, hogy könyvet is vesznek. Feleleteik semmiképpen nem igazolták az akkori hivatalos politika fő szölamát, mármint

azt, hogy »olvasó nép« lettünk. Mert ilyenféle válaszokat kaptunk: »Nem tudom én mi ez a könyv. Meg kellett vennem, mert különben nem adtak volna pargetot (flanelszövet – a szerk.) [Megjegyzés az eredeti szövegben. P. L.] Van már otthon a konyhaszekrényben néhány.« »A fene olvassa őket.« Aztán bementünk a boltba, s megkérdeztük a vezetőt: Keresik-e a könyveket? A boltvezető szinte eufóriásan mondta, hogy nem tud eleget rendelni, akkora az igény. Egy másik faluban arra voltunk kíváncsiak, mi történt a könyvnapon. A feleletekből néhány: »Megvetették velünk a könyveket, ha akartuk, ha nem.« »Még annak is száradjon le a keze, aki idchozta őket.« A határszéli községekben arról érdeklődtünk, olvassák-e a Tito-ellenes kiadványokat. A könyvtáros kereken kijelentette, hogy nem. Mikor az oka felől tudakozódtunk, akkor az volt a válasza, hogy félnek, mert nagyon közel vannak a határhoz, s nem tudják, hogy miként alakul a helyzet, s nekik esetleg abból bajuk lehet.

Kiskanizsán az egész bizottsággal, Kardos Ferenc, akkori minisztériumi osztályvezető és a bizottság vezetője társaságában jelen voltunk egy kulturális rendezvényen. Pécsről vártak oda valamilyen amatőr csoportot. Jó órával később érkeztek a meghirdetett időnél. A műsort mégis elkezdték egy kanizsai tanár előadásával. Mi körülbelül a tizedik sor táján ültünk, s az egész előadásból legfeljebb egy-egy szót hallottunk és értettünk meg. A terem tele volt iskolásgyerekekkel, hatéves kortól fölfelé, s csak néhány felnőtt ült köztük. A felnőttek az előadás közben is egymással trafikáltak, a gyerekek pedig, mintha a réten lettek volna, futkostak körbe-körbe, kiabáltak egymásnak, birkóztak, labdáztak és így tovább. A műsor végén szegény Kardos Ferenc teljesen kedvét veszte, halálsápadtan kijelentette: »Hát ez az igazság? Mi a minisztériumban nem így tudtuk.« [...]

A Rákosi-időben tanfolyamon kellett részt vennünk különféle dekorációk készítésére. Tanítottak valamennyiünket betűk rajzolására, kiállítások összeállítására, jelszavak írására... Pécssett egy ízben Rákosi valamelyik születésnapján az egyetemi könyvtárral közösen kellett rendeznünk egy reprezentatív kiállítást a volt pécsi Nemzeti Kaszinó, akkor már Munkás Kaszinó nagytermében. Az egyetemi könyvtár helyettes igazgatójával ketten voltunk felelősek a kiállításért. Még ma is futkos a hátamon a hideg, amikor eszembe jut, milyen keserves kínokkal készítettük el a nagy felírást: »Eljen Rákosi elvtárs, a magyar dolgozók vezére.« De akadt más is. Valamelyik választáson a könyvtár olvasótermének egyik sarkában fel kellett raknunk egy úgynevezett »vörös sarkot« brosrúkkal, képekkel, feliratokkal, s reménykednünk abban, hogy az olvasóterem látogatói tolongani fognak körülötte. Hát nem így történt. Alig ment közelébe valaki. Inkább messziről és nem titkolt riadalommal pislogtak felé az olvasóterem látogatói.

Történt aztán, hogy minisztériumi rendelettel kivezényeltek a város közepén egy úgynevezett »gombába«, amelyben azelőtt tejet árultak, s ott kellett olvasókat toboroznunk. Összesen egy államvédelmi tisztet sikerült beszerveznünk. Aztán – szintén központi utasításra – ki kellett mennünk egy tűző nyári vásárnapon a pécsi mezőgazdasági vásárra, s ott csinálni propagandát, közös sátorban a Tudományos Ismeretterjesztő Társulattal. Mi könyveket raktunk ki, a TIT valamilyen mikroszkópot és egy koponyát. A könyvek persze a könyvtár leltározott anyagából valók voltak, s így fő teendőnk abból állott, hogy a vásárolni akarókat lebeszéljük szándékukról, s elmagyaráztuk nekik, hogyan iratkozhatnak be a könyvtárba.” [Könyvtáros. 680–681. p.]

Hát így... Tényleg hős volt, aki ép ésszel (testtel!) átvészelte az egészet... Gerő Gyula azt írja-mondja: „a legrosszabb korban futotta legjobb formáját a magyar könyvtárügy, ezért a *hőskor* jelzőre nem csak a megszépítő időbeli távolsága miatt érdemes!” Nekem viszont erről Illyés Gyula verse jut eszembe: „mert ahol zsarnokság van, / minden hiában, / e dal is, az ilyen hű, / akármilyen mű. // mert ott áll / eleve sírodnál, / ő mondja meg, ki voltál, / porod is neki szolgál.” A csodálatos körmondat két utolsó versszaka az én kérdésem alapja: lehet-e hőskor, az ilyen?

Csorba Győző nemcsak verseiben, a munkája közben is mindig az igazat és a lényegyet igyekezett kimondani. A következő történet éppen arról szól, hogy nem mindig volt kifizetődő az igazmondás, sokszor a kozmetikázott statisztikát „díjazták”, mert az illett az „elvtársi” képbe.

„Ebből [t. i. a pontos helyzetismeretből, ill. az igazmondásból, P. L.] nekem egyszer lett egy kis kellemetlenségem is, mégpedig azzal a Vértes Györggyel, aki a parlamenti könyvtárnak volt akkor a vezetője. Egy vezetői konferencián engem fölkertek, tartsak előadást a könyvtárak ügyéről. Én szépen fölolvastam a szövegemet, méghozzá úgy, ahogy a tények mutatták. Azt, hogy az emberek hogyan kérnek könyveket, ha kérnek egyáltalán, hogy nem a tartalom a lényeges, illetve olyan értelemben a tartalom, hogy van-e benne szerelem vagy kaland, mert az emberek így jöttek, hogy kértek egy szerelmes könyvet, egy kalandos könyvet. Én ezt így elmondtam, és akkor a végén ez a Vértes, aki egy mogorva, kedélybeteg ember volt, József Attilával is volt baja, hozzászólt, és engem a sárga földig ledorongolt. »Mi azt hittük, hogy itt egy komoly, tudományos előadást kapunk, és helyette ilyen szövegeket hallottunk, hogy szerelmes könyvet kér az egyik olvasó...« Hát akkor én is begurultam, és feleltem neki meglehetősen cifrán és nem éppen jól nevelten a tudományos előadásról meg a könyvtárlátogatási számokról. Én már jó néhány éve gyakorló könyvtáros voltam akkor, tudtam, hogyan készülnek a statisztikák. Egy könyvhaszokrány fölő polcán elhelyeznek harminc könyvet, és a statisztikai jelentésben az már egy könyvtár. *A járási könyvtáros a jelentéseket összegezi, azokat a megyei könyvtár tovább göngyöli. Mire eljut a minisztériumba, egy csodálatos tudományos kép alakul ki arról, hogy mennyi könyvtára van az országnak; és azok milyen nagyszerűek...* [Kiemelés tőlem, P. L.]

Volt egy járási könyvtárosunk, akitől megkérdeztem egy alkalommal, hogy valóban sok mezőgazdasági könyvet olvasnak-e a parasztok?... Hát ennek a nőnek volt humora, később ott is hagyta a pártot, de mikor kérdeztem, hányan olvasnak mezőgazdasági könyveket, akkor rávágta, hogy »390«. Az agyam nem kapcsolt olyan gyorsan, de valahonnan mégis ismerős volt ez a szám. Visszakérdeztem, hogy mi az a 390. Azt felelte: »Hát nem tudja, hogy a népmesék, mondák száma 390-es?« Ezzel azt akarta mondani, hogy azok a számok, amik a statisztikájában szerepelnek, nem az olvasók számát jelentik. Humbug volt az egész adatsor. Ilyenek voltak az állapotok. Én tényleg nem akarom szegényt megsérteni, de volt minékünk olyan osztályvezetőnk, egy derék, de teljesen primitív házi-asszony, Komlóról származott, aki, hogy csak jellemezzem, mikor már az utódját tanította be – az pedig takarítónő volt Komlón –, behívatott magához engem. Valaki beadott a színháznak egy kéziratot, méghozzá Csokonai Vitéz Mihályról. Behívtak engem mind a ketten, és megkértek, hogy olvassam el. Kiderült, nem tudták, hogy ki volt az a Csokonai, de ezt bevallani semmiképpen sem akarták.

Én is kellemetlen helyzetben voltam, mert nem akartam éreztetni velük, hogy mennyire nincs fogalmuk azokról a dolgokról, amik alájuk tartoznak. De gondolkodásmódjukat ismertem, és ezért nem tudtam máshogy megközelíteni a kérdést, azt mondtam nekik, hogy nyilván ez az a Csokonai, akinek a Lillával volt valami ügye. Akkor már megvillant a szemük. Lehet, hogy az a nyolc elemi, amit végeztek, az hatott. De lehet az is, hogy összetévesztették valakivel, azt gondolták, ez valami régi városi úriember, akit nekik ismerniük kellene, és én most épp egy városi pletykát mesélek. Ez volt a jellemző.” [A város, p. 149.]

Gerő Gyula azt írja, „... a nagy könyvtári sikerek, teljesítmények az ország sorsának legsötétebb esztendeiben születtek”. És azt írja, a 3000. népkönyvtár felavatásának napja egybeesik a falusi padláslesöprések idejével. Az én szememben két tény igencsak levon a „nagy könyvtári sikerek” értékéből: a '70-es években még magam is részt vettem ilyen népkönyvtárak felszámolásában, ezért magam is tudom, hogy a háromezres szám mögött mi volt a valóság – ld. erről a Könyvtári Figyelő 1999. 2. és 1999. 4. számának „public library-csatáról” szóló írásait meg az előbbi idézeteket Csorba Győzőtől! –, és sajnos tudom azt is, milyen volt a padláslesöprés. Mert édesapám padlását is „lesöpörték”, pedig nem kulák volt, hanem hosszú ideig kiátkozott, megvetett maszek kisiparos (borbély), aki a hajnyírás, borotválás ellenértékét – pénzük nem lévén – valamilyen terményben kapta a parasztoktól, vagyis a padláslesöpréskor nem az „extraprofitot”, hanem az egész évi kis keresetét vitték el. Talán éppen ezért én nem tudom egymástól különválasztva szemlélni a legsötétebb esztendőket és a 3000 népkönyvtárról szóló híreket. Mindkettőt tapasztaltam, s tudom, hogy csakis együtt és csakis egymást kiegészítve működhetett a „kulákság elleni harc” és a 30 kötetes „népkönyvtár”. Csak Illyés jut eszembe újra: „hol zsarnokság van: / mindenki szem a láncban; / belőled búzlik, árad, / magad is zsarnokság vagy”.

Milyenek voltak a könyvtárosok? Csorba Győző így emlékezik:

„Az igazgatók? Nem szívésen beszélek róluk. Talán elég, ha azt mondom, hogy a mostani kivételével [Román Lászlóné, Marika, P. L.] egyetlenegy sem volt igazán odavaló. Akadt olyan is, akit én a könyvtár közelébe sem engedtem volna. De... Nomina sunt odiosa. [...]

Mint minden munkahelyen, természetesen a könyvtárban is előfordultak a legkülönfélébb emberek. Főként az első években. Képzett könyvtáros alig volt köztük. De könyvtárosi munkára alkalmas is meglehetősen kevés. Ahogy akkoriban szinte mindenütt. A dolgozók megválasztásában a rátermettség és a szakértelem alig szerepelt a szempontok között. Dolgozott nálunk volt rendőrtiszt, cipészsegéd, villanytelepi kistisztviselő, földhivatali alkalmazott, háztartásbeli és még sok egyéb különféle előéletű személy. Könyvtáros képzettségű vagy könyvtári tapasztalatokkal rendelkező csak elvétve. De azért ment a munka. A hozzáértés hiánya szerencsére hamarosan kialakított egy láthatatlan tekintélyi hierarchiát, s a dolgozók ehhez többnyire ösztönösen igazodtak.” [Könyvtáros. 682. p.]

Természetesen Csorba Győző ismert kiváló embereket és könyvtárosokat is. Éppen azokat emlegeti nagy szeretettel, akiket Gerő Gyula is: *Sebestyén Gézát, Sallai Isrvánt, Lipták Pált*. Nem csoda, hiszen olvashattuk, velük együtt dolgozott. Én egy olyan történetet idézek, amely jól rávilágít arra, hogy a nagy mű, a könyvtári rendszer megalkotói is csak fanyar humorral tudták elviselni azt a sok megaláztatást, amely velük esett munkájuk közben.

„A másik kiváló könyvtáros Sallai István volt... [Az „egyik”, akire a kötetben kicsit előrébb emlékezett Csorba Győző, Sebestyén Géza volt. P. L.] Ragyogó elme. állandóan termékeny gondolatokkal. Azt hiszem, a falusi könyvtárhálózat kiépülésében és megerősödésében neki volt a legnagyobb szerepe. Mindenütt ott volt, ahol segíteni kellett. Előadások sorát tartotta. Sebestyén Gézával együtt tankönyvet írt a könyvtárosok számára. Szinte minden országos értekezleten előadott. A könyvtárak országos konstrukciójában egészen modern kezdeményezői voltak, igen sokat tudott a világ könyvtárügyéről. Falusi tanítóként kezdte pályáját. Nem tudom megállni, hogy ne meséljem el egy roppant jellemző történetét, amit példabeszédként terjesztett. Ő úgy hívta, hogy alapvicc. Röviden arról van benne szó, hogy amikor még kisgyerek volt, édesanyjának – ha jól emlékszem: Baján – volt egy kis üzlete. Nem abban a házban, ahol lakott. Ő több ízben elment édesanyjával az üzletbe. Egy alkalommal hasmenés jött rá, és becsinált. Édesanyja kétségbeesetten kiszaladt az utcára, és egy arra járó fiákerest megkért, hogy vigye haza a fiát. A gyerek beült a kocsiába, s megindultak hazafelé. Amikor pajtásai látták, hogy hintóban ül, körülfogták, szaladtak mellette, és irigyeltek. S a történetet Sallai István rendszerint úgy fejezte be: »Hintón mentem, fönt ültem magasan, irigyeltek érte, és nem tudták, hogy szarban ülök.« És még hozzátette: »Hát sokan vannak manapság így.« [Könyvtáros. p. 682.]

Példabeszédhez nem illik kommentár...

Mi volt '52 után?

Válaszolhatnék két szóval is: majdnem ugyanaz. Ez azonban csak az én véleményem, és így magában édeskevés. Álljon itt megint Csorba Győző emlékezése:

„Én még az '56-os napok előtt lemondtam a könyvtárvezető-helyettesi megbízatásomról. Ugyanis a vezető olyan ember volt, akivel nem lehetett együttműködni. Amikor hazaértem, megtudtam, hogy engem, míg Németországban voltam, megbíztak ismét a helyettes vezetői feladattal; a tényleges vezetőt pedig felfüggesztették, bíróság előtt is állt. Úgyhogy én voltam a könyvtárért felelős, és a felelősségem kiterjedt mindenre. '56 után be kellett adnunk egy jelentést a minisztériumba az egész megye működéséről. Hála istennek, gondoltam, most itt van az alkalom, hogy megírjam, mi történik valójában. **És akkor megírtam, hogy szétzilálódott az egész könyvtárhálózat.** [Az a szerényke is, ami volt! Kiemelés tőlem. P. L.] Jött a könyvtári osztály akkori minisztériumi vezetője, és már mikor belépett hozzám, fanyalgó képet vágott. »Nem voltam megalégedve a jelentéssel.« Erre én megkérdeztem, hogy miért nem. »Pesszimista.« Megdühödtem. »Most irodalmi pályázatot hirdettek, vagy pedig jelentést kértetek?« »Miért mondd, hogy irodalmi pályázat?« »Mert tudtam volna ám sokkal szebbet is írni, úgy, hogy ujjongott volna az egész minisztérium. Én azt hittem, hogy végre eljött az ideje annak, hogy lehet igazat is írni. És én megírtam az igazat.« Akkor kicsit csendesebb lett, és mikor legközelebb jött, akkor már az ajtóból gratulált. »Még egyszer átanulmányoztam a jelentésedet, alaposabban, és láttam, hogy igaz, amit írsz.«

Ilyen viszonyok voltak akkor, amikor hazajöttem, és észrevettem, hogy én vagyok a könyvtár felelős vezetője. [...]

Semmit nem tudtam arról, hogy mi történt itthon. [1956. október–novemberben Berlinben volt tanulmányúton. P. L.] Kiderült, hogy *Takács Gyula* és egy mohácsi tanár, aki eléggé balos ember volt, a Szovjetunióban jártak éppen, tanulmányúton. Kérdeztem, hogy mikor hallották az itthoni híreket, hogyan fogadták. Takács Gyula elmondta, hogy a mohácsi tanár disszidálni akart: »Disszidálni? És hova?« »A Szovjetunióba.« Én erre nagyot nevettem, tudod, 56 kora nyarán avatták föl a Hunyadi-szobrot a Széchenyi téren, és azt mondtam, hogy ennek az embernek Hunyadi mellé kellene állítani egy másik szobrot, mert ilyet még soha nem hallottam, hogy valaki a Szovjetunióba akarjon disszidálni. Ezen ő is mosolygott, de később éreztem, hogy megbántottam vele. Ahhoz nekem nem volt sohasem hajlamom, hogy azért, mert valakinek rangja van, előtte meghajoljak. Mindig elmondtam a véleményemet, ha erre került a sor.

Az akkori könyvtárigazgató ellen egy ideig még nem indítottak eljárást, noha már fölfüggesztették. Naponta bejárt, és ott a szerencsétlen, jámbor, ijedt hivatalnokokat és könyvtárosokat riasztgatta. »Ha most értem eljőnnének a rendőrségről és elvinnének, akkor ti mit csinálnátok?« Én azt mondtam neki: »Hagynám, hogy vigyenek, természetesen, hát csak nem kezdenék a rendőrökkel verekedni?« De voltak, akik sumákoltak, mire ez az ember letolta őket, hogy »Amikor én igazgató voltam, ugye, akkor nem így beszéltek«. Már kezdett kellemetlen lenni, hogy ez naponta lejátszódik, és akkor elmentem Takács Gyulához, és mondtam neki: »Ha ezt az embert fölfüggesztették, akkor mondjátok is meg neki, hogy ne járjon be a könyvtárba, és ne rontsa ott az emberek kedélyét«. Erre Takács Gyula elcsodálkozott: »Hogyhogy, nem mondták még meg neki? Az elnökhelyettes nem mondta?« »Bizony, nem. Úgy látszik, hogy az egész szocialista lágerben nincs egyetlen ember, aki meg merné neki mondani.« Erre elszégyellte magát, és másnap közölte velem, hogy elintézte. És akkor valóban nem jött többet be oda a volt igazgató. Május végén letartóztatták szegényt, és elvitték a többi pécsivel. *Szántó Tiborral, Örsi Ferencsel meg társaikkal.*” [A város, 172. p.]

Hát, bizony '56 után sem sok változásnak látjuk nyomát. Akkor sem, ha tovább olvasunk:

„Én most nem akarok '56-nak a politikai oldaláról beszélni, de '56 után szinte megint ugyanaz a selejt anyag jelent meg, mint akkor, amikor az oroszok bejöttek. Akiknek nem volt tehetségük, csak akarnokok voltak, ott voltak akkor is, ahogy ez mindig minden változásnál történik. De szinte napok alatt. Csodálatos volt számomra. Ezek hosszú ideig kellemetlenkedtek, hogy úgy mondjam.

A megyei könyvtárban dolgoztam, könnyen megtaláltak. Amikor a »pártom« alakított, vagy akart alakítani egy újabb irodalmi életet, mindig az első között voltam, akiket beidéztek. [...]

Abban az időben idekerült Pécsre egy költő. És csodálatos módon, '56 után minden szerdán bejött hozzám a könyvtárba, mondom, minden szerdán. Ha hófúvás volt, ha kánikula. Mindig úgy terelte a beszélgetést, hogy a párt is valahogy előjőjön. Én azért elég gódós voltam ahhoz, hogy észrevegym ebben a fondorlatot, és nem győztem a pártot dicsérni. Ha például méltatlankodott, hogy »Képzeld, ide helyeztek engem, és még arra sem volt gondjuk, hogy egy lakásom legyen«, akkor én a párt pártját fogtam. »Miért nem mész el akkor a pártba, a párt egészen biztosan fog neked segíteni.« Ilyen stílusban válaszoltam neki.

Ez addig tartott, amíg *Egri Gyula* [akkori pécsi párttitkár, „félíg szakmabeli”: a felesége sokáig a Pécsi Tanárképző Főiskola könyvtárosa volt, P. L.] néhányunkat meg nem hívott egy beszélgetésre. Szóba került az az újságíró is, aki Szántó Tibor tárgyalásán olyan dicstelen szerepet játszott. Nem bírtam uralkodni magamon, a párttitkár és a helyettese előtt csúnyán letoltam ezt az újságírót, hogy semmi tehetsége nincs, hogy becstelensatöbbi. A helyettes nem is bírta idegekkel, kiment. Azt hittem, hogy ebből valami baj lesz. Szerencsére az történt, hogy ezt a pasast kivonták a forgalomból, és a heti vendégem is elmaradt tőlem végképp. Utána már csak úgy találkoztunk, ahogy egyébként is szokás. És akkor láttam, hogy itt valami kapcsolat lehetett, hogy valami hivatalos megbízást kapott. Megértettem őt, és a jó viszony köztünk a mai napig fennáll. [Az említett költő kiléte ismert. Már ő is meghalt. Isten nyugosztalja. P. L.] [...]

'57 végén egyébként a könyvtárba kineveztek egy susztert igazgatónak. Ő volt az a *Tárja Béla* [az eredeti neve – másutt Csorba is többször említi – *Toszenberger* volt, ebből magyarosított P. L.] –, aki nagyon rossz verseket írt, olyanokat, hogy mi *Galsai Pongráccal* állandóan neveltünk rajta. Főként ő tudott Tárja Béláról különféle történeteket mesélni. Egy jámbor, szerencsétlen, nem rosszindulatú, de tehetségtelen ember volt. [...]

Szántó Tibor besegítette a főiskolára, és kiharcolta azt is, hogy odatették a könyvtárba. Az volt a feladata, hogy a különféle folyóiratokat, miután már beírták a folyóiratjegyzékbe, hordja szét a tanszékeknek. De 56 után előszedték az úgynevezett veteránokat. Ő is veterán volt, mert rendes munkahelye szinte soha nem volt, de állítólag tiltott pártkiadványokat terjesztett. Én egyet se láttam ezekből. Volt is valaki, aki mikor azt mondta Tárja Béla, hogy ő mozgalmi munkát végzett, akkor megjegyezte, hogy igen, mert mindig igyekezett *elmozogni* a munka elől.

Amikor 56 után körülnéztek, hogy kit lehetne odatenni igazgatónak a megyei könyvtárba, nem találtak nála jobb veteránt, akinek valami köze lett volna a könyvtárhoz. Kinevezték őt, mert engem csak átmenetileg bíztak meg a vezetéssel. A minisztérium és a különféle magasabb szervek hamarosan megtapasztalták, hogy mit ért a könyvtárhoz. Rendszeressé vált, hogy amikor idejöttek Pécsre, akkor engem elhívtak a Sétatérre vagy máshová azzal, hogy szeretnének velem beszélgetni, nem mennénk ki egy kicsit a levegőre? Én tudtam, hogy mit akarnak, és elmentünk a Sétatérre, és ott beszéltek meg a problémákat, mert ő, az igazgató semmihez az égvilágon nem értett. Néha elküldték a Megyei Tanácsra, mert előfordult, hogy a Tanács a vezetőket összehívta. Mire odaért, általában elfelejtette, hogy mit mondtunk neki. Nem volt ő rosszindulatú, egy csöppet sem volt rosszindulatú, csak fogalma sem volt a könyvtár ügyeiről. És ijesztően rossz költő volt, csodálatos életfilozófiával. [...]

Néhány adalék a „már biztosan nem (h)őskorból”, 1960 utánról

„*Tüskés Tibor* lett a lap (Jelenkor) szerkesztője, *Borsos Jóska*, aki később az itteni rádióknak lett az igazgatója, és aki novellákat írt, lett a prózarovat felelőse. Én is akkor kerültem be a szerkesztőségbe, mint a versrovat felelőse. Ott volt még Szöllősy Kálmán, a városi könyvtár akkori vezetője [...] ez a szerkesztőség működött egy darabig. Egyszer meghallottam, hogy Borsos Jóska és Szöllősy

Kálmán összeesküvést sző Tüskés Tibor megbuktatására. Én nem tudtam semmit erről, csak később értesültem, hogy elmentek a párt és a tanács megfelelő embe-
réhez, és ott Tüskés Tibort bemószerolták. Dühös lettem, és azt mondtam Szöllősy
Kálmánnak, nagyon helyes, most én is elmegeyek, és beadom a lemondásomat,
hivatkozva arra, hogy itt hogyan mennek a dolgok. Én nem vagyok hajlandó ilyen
furkálásokban részt venni. Szöllősy Kálmán roppantul megijedt, valósággal kö-
nyörgött, hogy ne tegyem meg ezt, ne menjek el, kérlelt mindennel. Mert valóban,
akkor mi már huszonöt éve ismertük egymást, nagyon sokszor találkoztunk
könyvtárosként is. Én ezt mégsem tudtam elfelejteni, és kitartottam amellett, hogy
ilyen sötét dolgot véghezvinni nem lehet. Mert Tüskés Tibor nem csinált semmi
olyat, ami miatt le kellene váltani. Borsos Jóska, aki naiv módon belekeveredett
az ügybe, egyszer meglátogatott, és szinte bocsánatot kért, hogy ő is részt vett
ebben az összeesküvésben. Mindenesetre ők ketten kimaradtak akkor a szerkesz-
tőségből, és akkor került be *Lázár Ervin* és *Bertha Bulcsu*.” [A város, 180. p.]

Egy rövid megjegyzés idekívánkozik még: aki nem járatos az emlegetett idők
történetében, azt hiheti, természetes volt, s mindenki úgy „odamondogatható” a
„pártomnak és kormányomnak”, mint a költő-könyvtáros. Aki meg járatos, azt
hiszi, Csorba talán éppen a „megszépítő messzeség” miatt kicsit erősebbnek mu-
tatja magát, mint amilyen lehetett. Nos, egyik sem igaz. Természetesen nem min-
denkinek lehetett olyan nyíltan beszélni, ahogy azt ő tette. De Csorba rendkívüli
egyéniség volt: olyan kisugárzása – ma úton-útfélen mindenkire mondják, de öná-
la igaz – karizmája volt, hogy szinte megbűvölte a vele szemben állókat is. In-
tellectusa a legbutább pártfunkcionáriust is megérintette, az okosabbak meg tisz-
telték tudása miatt, és keresték barátságát. Ezért lehetett az átlagnál szókimon-
dóbb. Ez különben nem várt hasznot is hozott neki: mindig azt mondta, a besűgő
„költőtársat” azért „állították” le róla, mert tudták, hogy úgyis kimondja bárki
előtt, ami bántja. Meg azért, mert tudták, mindig tudja, hol a határ. Mint mindenki
más, ő is félt, értelmetlen dolgok ellen nem hadakozott. Ha nem tehetett mást.
Rákosit dicsőítő feliratokat festett... Hát, tényleg fene nagy hőskor lehetett: „én
tudom, hogy te tudod, hogy ő tudja...”

Egészen véletlenül most került a kezembe az 1976-ban készült egyetemi szak-
dolgozatom. Gerő Gyulának köszönhető, hogy így történt: tudta, hogy ezt a szak-
dolgozatot én a Szakszervezetek Baranya Megyei Tanácsa Központi Könyvtára
történetéről írtam, s neki, éppen a (h)őskor-kutatása miatt, abból is adatokra lett
volna szüksége. Nagyon csodálkozott, amikor megmondtam neki, hogy nincs be-
lőle példányom, meg nem is emlékszem rá, miket írtam benne. (Talán soha nem
olvastam újra miután beadtam az ELTE-re, nem érdekelt tovább a dolog, mert
amikor elkészült, én már a Pécsi Városi Könyvtárban dolgoztam, s egészen mással
volnam elfoglalva.) Most aztán, hogy Gerő Gyula eszembe juttatta, a Szakszer-
vezeti Könyvtár jelenlegi vezetője pedig „megszerezte” a KMK Könyvtárából, s
így „közel” került hozzám, újra elolvastam. Az olvasás felidézte bennem, hogy
nekem is milyen szomorú tapasztalataim voltak a hőskorban kiépült hálózatokról
még a '70-es, '80-as években is. Nagyrészt pedig éppen azért, mert az előző
időszak olyan volt, amilyennek itt bemutatta Csorba Győző.

1972-ben, mikor a Szakszervezeti Könyvtárban kezdtem dolgozni, alig állt más-
ból a munkám, mint a letétek ellenőrzéséből, felszámolásából, újra alapításából.
Egyszer önállósítottunk egy könyvtárat, egyszer pedig ugyanazt visszavettük a há-

lázatba. Egy teljes éven keresztül mást sem csináltam, csak töröltem a broszúrákat a leltárkönyvekből. Még napi normám is volt, már nem emlékszem, mennyi, csak azt tudom, reggeltől estig nem volt megállás. (Szabad szombat még nem volt – csak proletárdiktatúra!) Ma is emlékszem a „Mackó-sajt” ízére, amit a Mohácsi Farostlemezgyár letéti könyvtára előtt, az útszélen üldögélve majszolgattunk Móró Máriaival, aki akkor a Szakszervezeti Könyvtár első egyetemet végzett könyvtárosa volt, s akitől nagyon sokat tanultam a szakmából, munkaszeretetből, munkafegyelemből és nem utolsósorban akaratereiből, emberségből is. Mit csináltunk 1972–1976 között? Megszüntettük, felszámoltuk azokat az „eredményeket”, legalábbis azoknak egy jelentős részét, amelyeket a hőskorban „elkövettek”. Volt belőlük szép számmal. Annyi, hogy a szakdolgozatomban egyenesen a szakszervezeti hálózat megszüntetését, a tanácsi hálózatba történő beolvasztását javasoltam. (Érdekes, hogy a bíráló tanár, ennek ellenére – vagy talán éppen ezért? – ötös érdemjegyet adott rá!) A szakdolgozatban megfogalmazott következtetés meglepőnek tűnhet, azonban bárki helyesnek találhatja, aki elolvassa a dolgozat adatait vagy dolgozott a hálózatban, s aki látta, amit mi: könyvtárnak nevezett hombárok, szekrényeket, szekrény tetején elhelyezett könyveket, s aki látta, hallotta a nagy számban létező 8 általánost (vagy még azt sem) végzett könyvtárosokat. És az állomány? Mozgalmi könyvek, broszúrák, harmincasával, ötvenesével. (130-140 szakszervezeti letéti könyvtár volt akkor Baranyában, illet legalább a „nagyobbakba” megvenni a folyamatosan megjelenő szakszervezeti broszúrákat.) S mindez azért volt így, mert a szándék nem volt igaz. Nem a „munkásosztály művelődési színvonalának emelése” volt „pártunk és kormányunk” célja, bár ezt hangoztatták lépten-nyomon, hanem a „munkásosztálynak és a dolgozó parasztnak broszúrákkal, párt- és szakszervezeti irodalommal történő teljes lefedése”. [Egy szakszervezeti vezető „elszólása” a ’70-es évekből. P. L.] A különféle olvasómozgalmakról, azok álságos, hazug voltáról már ne is beszéljünk...

Mint már említettem, a tanácsi hálózatról – így volt az elnevezés: tanácsi hálózat és szakszervezeti hálózat, ezek együtt tették ki a közművelődésit, ha jól emlékszem –, már írtam másutt, ezért most erről csak egy-két mondatot. A Szöllősy Kálmán vezetésével 1960-tól kiépített tanácsi–városi hálózat 1975-re már minden cresztékében recsegett-ropogott. Az itt is kialakult mennyiségi szemlélet – sok ócska könyvet, sok kis „könyvtárat” minden helyre, dolgozó népünk nagyobb dicsőségére – következtében valami 34-35 „fiókkönyvtár” és egy bibliobusz működött akkor a városban. A városi művelődési osztály egyik lelkes új vezetője átlátta, hogy ez tarthatatlan állapot, Szöllősy munkaviszonyát nem hosszabbították meg, nyugdíjazták, fölverték a Városi Könyvtárba az első egyetemet végzett könyvtárost (addig ott sem volt olyan soha), és megpróbálták kijavítani, amit lehetett. Nos, ebbe a nagy változásba-változtatásba csöppentem én bele, engem hívtak a Városi Könyvtárba a már emlegetett Pál Józsefné – mert ő volt az az egyetemi végzettségű könyvtáros – második egyetemet végzett könyvtárosként. Ha 1949–1952 között hőskor volt, akkor – legalábbis Pécsen – ez volt a második hőskor. Selejtezés, könyvtárak bezárása, megnyitása, sőt ugyanannak a könyvtárnak a bezárása-felújítása-újra bezárása – majd talán egyszer, ha már kevesebb „személyiségi jogot” sértek, és megélem azt az időt, megírom az emlékeimet..., most többet ezzel nem foglalkozom. Elég annyi: bizony az „első” hőskorban ezen a téren is hibáztak, éppen eleget. Higgyék el nekem, becsületszóra...

És jöjjön, sűrű bocsánatkérések között, a búcsú:

Hát ennyi kiegészíteni valóm volt, ezek kívánczokak elő belőlem a „beszéd olvasása” után. Remélem senkit nem bántottam meg, legkevésbé Gerő Gyulát, hiszen **az ő tudós kutatásai nyomán ennek a (h)őskornak az egyetlen, éppen ezért pótolhatatlan adattára alakul, formálódik**, s őt csak elismerés illeti a fehér foltok felszámolása miatt. És a fehér foltnál „leragadnék” egy kicsit, mert talán ennek a hasonlatnak a továbbvitelével tudnám összegezni mondandómat: nagyon nagy az ilyen fehér-folt-fölszámolások esetében a felelősség, milyen szín lesz a fehérség helyén a füstés után. Én afféle Watson doktorként lihegek a tudós Gerő Gyula nyomában, figyelem technikáját és nagyszerű eredményeit, ezért aztán talán nem veszi tőlem zokon, ha néha – kibukva szerepemből – csodálkozni merek egy-egy megállapításán: „Tényleg így van ez? Biztos ez a jó szín a fehérség helyén?” Nos, hát ennyi történt most: maximális tisztelettel bár, de sötétítettem a képet, a fehér folt helyére „feltett” élénk színbe kicsi szürkét vittem.

Gerő Gyula azt mondja: **hőskor helyett lehet őskornak** is nevezni az 1949–1952 közötti időszakot a „fogaskerekbe hullott-hullajtott porszemek miatt, amelyekről szintén mondtam egyet s más”. Én meg azt mondom, **őskor helyett lehet hőskornak** is nevezni **egy-egy szeletében** ezt az időszakot, a „fogaskerekbe hullott-hullajtott porszemek miatt, amelyekről szintén mondtam egyet s más”.

Igen, igen. A magyar könyvtári rendszer kialakításának **hőskora is** volt ez az időszak. De csak azért mondhatjuk ezt, mert néhány tisztességes és véletlenül megmaradt szakember – „fogaskerekbe hullott-hullajtott porszem” – becsempészte a hősiess munkába a szakmai tudást, a könyv és a könyvtár szeretetét is, de ne feledjük: nem az eredeti, a létrehozói szándék szerint, hanem legtöbbször éppen annak ellenére! Mert mi volt a cél? A vas és acél országa, a buta, soha nem kérdező prolik országa, akik csakis brosrát olvasnak, de azt aztán mindenhol... A Sallai–Sebestyének, a Lipták Pálok, a Csorba Győzők a cél, „pártunk és kormányunk” céljai ellenében hoztak létre értéket, kihasználva a másra szánt keretet, a közművelődési könyvtári hálózatot arra, hogy valóban művelt olvasók lehessenek ebben az országban. Ez jutott eszembe, amikor Gerő Gyula írását olvastam, ezt kívántam most elmondani. Remélem, nem bántottam meg azokat a tisztességes embereket, akik az ő segítők és társaik voltak. Akik pedig megsértődnek, azokat kérem, hasonlítsák össze magukat a dicséret könyvtárosokkal, és gondolkodjanak azon: velük voltak-e akkoriban – vagy netalántán éppen ellenük...

Fejezzük be ezt az írást egy újabb Csorba Győző idézettel, ha már eddig őt citáltam, ezt az egyet talán még elbírja a papír. És ez olyan összefoglalás, gondolom, amivel mindenki egyet tud érteni. A Csorba Győzők pártján állók, és „a párt” pártján állók egyaránt: „Ha úgy általában végignézek azon a több mint negyven esztendőn, melyet úgy-ahogy könyvtárosként végigéltem, azt hiszem, több volt az örömöm, mint a bosszúságom. Hiszen Baranyában egy olyan könyvtári szervezet létrejöttének lehettem részese, illetve tanúja, amely az olvasás lehetőségét falun és városban egyaránt mindenki számára tudatosította és megteremtette. Ha tehát teljes nyugalommal még most sem mondhatjuk el, hogy »olvasó néppé« váltunk, azt mindenképpen kijelenthetjük, hogy ennek feltételeit megteremtettük. És ez valóban nagy öröm.” [Könyvtáros. 686–687. p.]

Pintér László